

УДК 373.3:316.454.5

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-97-4-207-218>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

С. С. Рашидова

ORCID 0000-0002-2573-4276

А. К. Раду

ORCID 0000-0002-7374-8162

У статті представлені організаційно-педагогічні засади формування культури спілкування молодших школярів. Виділені причини незрозумілості навичок культури спілкування у дітей молодших класів. Описано педагогічні методи розвитку культури спілкування молодших школярів (бесіда, розповідь, рольова і сюжетно-рольова гра, вправи з елементами гри, соціальна терапія, поведінковий тренінг, робота із стимульним матеріалом, метод проєктів). Виділено, що система роботи також передбачає використання дискусії, драматизації, моделювання, програвання, аналізу ситуації спілкування, колективного створення казок, малювання. Визначено рівні сформованості культури спілкування дітей молодшого шкільного віку.

Окреслено, що будучи істотним елементом культури народу – носія мови і засобом передачі її іншим, культура спілкування сприяє формуванню у школярів цілісної картини світу. Зроблено висновки, що зміст навчання культурі спілкування в початковій школі відображає базові цінності сучасного українського суспільства і реалізує поставлене в НУШ завдання – засобами свого предмета забезпечити духовно-моральний розвиток і виховання учнів.

Було проведено кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів та їх вплив на рівень культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку. Аналіз результатів показав, що кількісний і якісний показники культури спілкування збільшилися порівняно з початковим етапом, але загальний рівень все ж залишається середнім. Збільшився рівень комунікативних схильностей дітей експериментальної групи, їх ввічливості, збільшився відсотковий показник в умінні слухати, вступати в діалогічну взаємодію.

Ключові слова: молодший школяр, молодший шкільний вік, культура спілкування, культура мовлення, розвиток мовлення, комунікативні навички молодших школярів.

Постановка проблеми. Підвищення рівня мовної культури школярів є одним із актуальних завдань сучасної школи, яка визначена державними вимогами до рівня підготовки учнів і описана в програмах для загальноосвітніх установ, а також у вимогах Нової української школи (НУШ). У вимогах НУШ акцентується увага на необхідності формування духовно багатой особистості, розвитку творчого потенціалу учня, підвищення його культури мовного спілкування тощо.

Отже, одним із пріоритетних напрямків сучасної початкової школи є розвиток культури мовного спілкування учнів.

Завдання виховання культури мовного спілкування зводиться до формування у школярів «комунікативної компетентності». Дана компетентність не тільки визначає знання мовної системи і успішне володіння мовним матеріалом (промовою), але і має на увазі процес дотримання соціальних норм мовного спілкування і правил мовної поведінки (Бондаревська, 2001, с.17).

Таким чином, культура спілкування тісно пов'язана із культурою мовлення, культурою мовного спілкування, загальною культурою людини, її розвитком, становить її внутрішню сутність. Культура спілкування унормовується правилами спілкування, які впливають безпосередньо із норм моралі та відображають ставлення людини до інших і самого себе. Це правила ввічливості, такту, толерантності, обов'язковості, точності тощо.

Метою статті є розкриття організаційно-педагогічних засад формування культури спілкування молодших школярів в навчально-виховному процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-який виховний процес має бути цілеспрямованим і організованим на принципах систематичності, комплексності, доступності, гуманізму, зв'язку з життям. Ураховуючи це, в початкових класах ведеться цілеспрямована систематична робота з формування культури спілкування під час навчання, у позаурочний час, під час виховних заходів з використанням різноманітних форм, методів і прийомів.

Організація педагогічної роботи з формування культури спілкування у молодших школярів починається з діагностики. Визначення рівня сформованості культури спілкування дітей молодшого шкільного віку здійснювалося за такими діагностичними методиками:

- тест-опитувальник «Комунікативні схильності (КОС-2)» (В. Синявський, В. Федорошин);
- діагностика здатності до спілкування «Чи вміємо ми слухати» (А. Батаршев);
- діагностика здатності до спілкування «Ввічливий я?» (А. Батаршев);
- діагностика «Тест-словник» (Ю. Гильбух).

В експерименті взяли участь діти 10-11 років. Перед проведенням діагностик були виділені три послідовно пов'язаних рівні: високий, середній, низький.

Якісний аналіз даних, який було отримано в ході цього дослідження, дозволяє зробити висновок, що сучасні діти молодшого шкільного віку не мають високого рівня культури спілкування і демонструють ряд негативних проявів:

- вони, як правило, занадто владні або занадто пасивні в рішенні проблем і комунікативних завдань;
- допускають неактуальні або недоречні коментарі;
- не розуміють міміку і інші невербальні знаки або жести;
- переривають розмову часто і недоречно;
- не вміють слухати і чути свого співрозмовника.

До причин нерозвиненості навичок культури спілкування у дітей молодших класів віднесено:

- невизначеність значення та низький рівень мотиваційної спрямованості учнів;
- відсутність науково-обґрунтованих підходів, технологій і методів в освітньому процесі, які забезпечували б формування навичок культури спілкування;
- відсутність взаємозв'язку між гуманітарними дисциплінами;
- ігнорування індивідуальних і вікових особливостей розвитку молодших школярів в процесі навчання.

З вище сказаного випливає, що формування культури спілкування у сучасних молодших школярів є важливою педагогічною проблемою, що вимагає як теоретичного, так і практичного вирішення на шляху об'єднання зусиль батьків, вчителів, використання потенційних можливостей всіх шкільних дисциплін.

З урахуванням результатів констатуючого експерименту було визначено такі значущі завдання щодо формування культури спілкування у молодших школярів:

- формування уявлень про культуру спілкування;

- забезпечення комунікативно-психологічної адаптації молодших школярів до нового мовного світу для подолання в подальшому психологічного бар'єру;

- розвиток особистісних якостей молодшого школяра, його уваги, мислення, пам'яті та уяви;

- розвиток емоційної сфери дітей в процесі формування культури спілкування через використання навчальних ігор, навчальних вистав;

- духовно-моральне виховання школяра;

- розвиток пізнавальних здібностей, оволодіння умінням координованої роботи з різними компонентами методичного комплексу (підручником, робочим зошитом, аудіо додатком, мультимедійним додатком.), вмінням роботи в групі;

- формування в учнів здатності до організації своєї навчальної діяльності за допомогою освоєння системи особистісних, пізнавальних та комунікативних універсальних навчальних дій (Гончаренко та Кузьменко, 2004, с. 11).

Виховання починається з першої зустрічі, з організації навчання на першому етапі. Починаючи день, учитель висловлює дітям свою впевненість в тому, що вони будуть доброзичливі, уважні і толерантні, постараться не ображати один одного, що в класі не виникне конфліктних ситуацій. День закінчується аналізом можливих конфліктних ситуацій. Вчитель навчає дітей знаходити шляхи виходу з конфлікту, вчить, як зробити так, щоб ніхто не пішов додому скривдженим. Таким чином, у дитячому колективі формується звичка моральної оцінки вчинків як своїх, так і однокласників з позиції доброзичливості і поваги один до одного (Бадер, 2009, с. 60).

Зупинимося на деяких організаційно-педагогічних заходах, що знайшли своє ефективне впровадження в практику навчально-виховної роботи початкової школи і мають місце в нашому досвіді роботи.

Так, на уроках проводяться спеціальні вправи, що допомагають в саморегуляції настрою, емоцій, поведінки дітей. Одна з них – «Подих»: стоячи, зробити глибокий подих; затримавши подих, уявити коло і повільно видихнути в нього, так проробити чотири рази; потім, після подиху, уявити трикутник і видихнути в нього, повторити цю вправу три рази; подібним чином видихнути двічі в дві паралельні лінії. Такі вправи сприймаються дітьми з інтересом, як гра (Антипова, 2014, с. 3). Правильне дихання приводить у порядок емоційний стан збудження, дитина заспокоюється, що розкриває можливості до правильного спілкування під час занять і поза ним, запобігання і швидкого вирішення конфліктів.

Під час виховних заходів діти люблять вирішувати етичні завдання, в основі яких – моральні поняття і принципи. Наприклад, пропонується відповісти на питання: «Чому перехожий не розсердився?» або «Чому пасажир посміхнувся?»; вирішити задачу: «Йшов по вулиці хлопчик. Він штовхнув перехожого. Чоловік хотів розсердитися, але ... ». Учні вчаться робити моральний вибір, набувають навичок морального вчинку, розвивають мислення, мовлення, «внутрішнє мовлення» – за І.Д. Бехом.

Як відомо, школярі-початківці, як і дошкільнята, люблять і мають грати. Тож, одна з технологій, яка використовується як під час занять, так і у виховній діяльності з набуття навичок культури спілкування, гра-подорож. Діти «відправляються» в подорож, наприклад, в інше місто. Як вони будуть діяти, потрапивши у важку ситуацію, як звернуться за допомогою або подякують за неї, як попросяться? Така технологія моделює ситуацію спілкування, коли діти мають обрати форми мовної та етичної поведінки.

На прикладі позитивних героїв казок, художніх оповідань діти вчаться правилам моралі та спілкування. Такі прийоми роботи на уроках та у позакласний час розвивають комунікативні здібності дітей, озброюють учнів знаннями прийнятими в суспільстві норм етикету, норм культури взаємодії, культури вчинку, культури поведінки.

Як обґрунтовано в теоретичному дослідженні, показником культури спілкування є культура мови, культура мовлення. Щоб досконало володіти мовою, недостатньо просто вміти будувати речення, так само необхідно освоїти навички розповідання і переказування. Самостійне відтворення змісту тексту, на його основі придумування нового важливо для формування зв'язного монологічного мовлення. Володіння цим видом мовленнєвої діяльності означає, що дитина вміє аналізувати зміст тексту, відбирати потрібну інформацію відповідно до завдання, придумати свій текст (Гончаренко та Кузьменко, 2004, с. 182).

Говорячи про писемну мову, навіть досвідченим людям, які досить часто і багато пишуть, потрібен процес попереднього обдумування написаного, як з боку змісту, так і з точки зору мови, тобто розвиток «внутрішнього мовлення».

Визначено, що культура спілкування передбачає вміння вступати в діалогічну взаємодію вербально і невербально.

Виявлені нами завдання та методологічні підходи (особистісно-орієнтований, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний) щодо формування культури спілкування молодших школярів зумовили вибір традиційних та інноваційних методів (*бесіда, розповідь, рольова і сюжетно-рольова гра, вправи з елементами гри, соціальна терапія,*

поведінковий тренінг, робота з стимульним матеріалом, метод проєктів). Використання даних методів навчання і виховання дозволяє застосовувати моделювання та імітацію, реалізувати взаємодію учнів як партнерів, перетворити вчителя в координатора.

Використання бесіди, під час якої мають бути використані цікаві приклади, цікава інформація, приклади з життя дітей, наочний матеріал, дозволяє вирішити такі завдання: активізувати увагу учнів; формувати навички вербального спілкування; захистити дітей від використання монологічного мовлення, яка викликає у них серйозні труднощі (Головань, 2001, с. 61).

Розповідь на етичну тему, викликаючи емоційний відгук в учнів, дозволяє впливати на почуття вихованців, допомагаючи їм тим самим засвоювати зміст моральних оцінок і норм спілкування (Копелюк, 2015, с. 163).

Одним з основних *методів навчання* нами обрано *ігровий*. Будучи моделлю міжособистісного спілкування, рольова гра викликає потребу в спілкуванні, стимулює інтерес до участі в спілкуванні, в тому числі іноземною мовою (Ильченко, 2004, с. 24). *Рольову гру* можна віднести до навчальних ігор, оскільки вона в значній мірі визначає вибір мовних засобів, сприяє розвитку мовних навичок і умінь, дозволяє моделювати спілкування учнів у різних мовних ситуаціях. У рольових іграх виховуються дисципліна, працьовитість, взаємодопомога, активність, готовність включитися в різні види діяльності, самостійність.

Метод соціальної (статусної) терапії заснований на використанні соціального прийняття, визнання, підтримки дитини значущими для нього дорослими і однолітками (Кивлюк, 2006, с. 69).

Метод проєктів – суть розвиваючого, особистісно-орієнтованого характеру навчання. Робота над проєктом – це багаторівневий підхід до вивчення мови, що охоплює читання, аудіювання, говоріння і граматику. Метод проєктів сприяє розвитку активного самостійного мислення молодших школярів та орієнтує їх на спільну дослідницьку роботу (З педагогікою толерантності в третє тисячоліття, 2009, с. 4). Зазвичай ми до нього звертаємось в початковій школі під час роботи з узагальнюючих тем.

Система роботи також передбачає використання дискусій, драматизації, моделювання, програвання, аналізу ситуації колективного спілкування, створення казок, малювання.

Крім того, зазначимо, що будучи істотним елементом культури народу – носія національної мови і засобом передачі її іншим, культура спілкування сприяє формуванню у школярів цілісної картини світу. Таким

чином, зміст навчання культурі спілкування в початковій школі відображає базові цінності сучасного українського суспільства і реалізує поставлене в НУШ завдання – засобами свого предмета забезпечити духовно-моральний розвиток і виховання учнів на ступені початкової загальної освіти (Копелюк, 2015, с. 164).

У молодшому шкільному віці почуття завжди передре розуму, а на почуття дитини неможливо вплинути, якщо не доторкнутися до її душі. З урахуванням цього відбувається процес календарно-тематичного планування з виховної роботи, в тому числі і з культури спілкування, що передбачає відвідування дитячих театрів: театру юного глядача, лялькового театру тощо, і подальше їх обговорення; включення в роботу по відродження краю; відкриття і відвідування, наприклад, «Школи любові до ближнього» тощо.

З метою визначення ефективності запропонованих заходів, було проведено кількісний та якісний аналіз ефективності впроваджених заходів та їх вплив на рівень культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз результатів за методикою тест-опитувальника «Комунікативні схильності (КОС-2)» (за В. Сиявським, В. Федоришиним) показав, що рівень комунікативних схильностей дітей даної групи значно виріс. Відсоток високого рівня збільшився за рахунок середнього. На середньому рівні тепер перебувають 73% дітей у порівнянні з початковим етапом (85%). Все це свідчить про приріст розвитку комунікативних схильностей у 12% дітей, які продемонстрували не тільки прагнення до контактів з однолітками, дорослими, але готовність і вміння до толерантної, діалогічної комунікації.

За підсумками діагностики здатності до спілкування «Чи вміємо ми слухати» (за А. Батаршевим) отримано такі результати: високий рівень сформованості цієї якості у групі склав 54%, тоді як на констатувальному етапі він складав 42%. Тобто зафіксовано приріст у вмінні слухати співрозмовника в 11%. Діти продемонстрували більшу терпимість до висловлювань співрозмовника, його манери говорити, стали уникати поспішних висновків, навчилися не перебивати співрозмовника, не монополізувати розмову.

За результатами тестування щодо здатності до спілкування «Ввічливий я?» (за А. Батаршевим) отримано такі висновки: загальний рівень сформованості ввічливості у опитаних дітей відповідає середньому рівню і склав вже 65%, в порівнянні з початковим етапом, де на цьому ж рівні опинилось 72% дітей. При цьому на високому рівні опинилися тепер 29% дітей у порівнянні з 12% на початковому етапі. Учні молодших класів

продемонстрували більшу ввічливість по відношенню до однолітків, батьків, вчителів.

Результати діагностики за методикою «Тест-словник» (за Ю. Гільбухом): за підсумками даного тестування загальний рівень сформованості цієї якості у групі склав 58% середнього рівня, у порівнянні з 66% початкового етапу, при цьому на високому рівні кількість дітей зросла з 11% початкового етапу до 29% підсумкового етапу, що свідчить про те, що діти знайомі з запропонованою лексикою, й вже починають розуміти її значення. Разом із тим, рівень прояву у мові ввічливих слів знаходиться у молодших школярів на середньому рівні.

Висновки. У сучасній гуманістичній парадигмі освіти, де основною цінністю є особистість, а засобом її формування – культура, спілкування виступає як спосіб збереження і передачі культури, засіб самопізнання і самореалізації людини.

Культура спілкування розглядається нами як компонент морального світу особистості, який включає духовно-моральну вихованість, індивідуальний стиль і манеру спілкування, виразність емоційних станів, культуру мови, вміння озв'язати стан іншого, його почуття і вчинки, вміння слухати і розуміти. З урахуванням цього, було запропоновано і впроваджено організаційно-педагогічні заходи щодо формування культури спілкування молодших школярів.

Якісний і кількісний аналіз даних, який був отриманий в ході цього дослідження, дозволяє зробити висновок, що сучасні діти молодшого шкільного віку мають середній рівень культури спілкування, тому вчителям, батькам і навчальним закладам ще є над чим працювати, рухатись і шукати шляхи до вдосконалення культури спілкування не тільки школярів початкової школи, але й загальної культури спілкування.

Література

1. Антипова Е. Полікультура і толерантність у системі освіти. *Психолог.* № 18-19. 2014. С. 2-4.
2. Бадер В. Розвиток зв'язного мовлення школярів. *Рідна школа.* 2009. № 11. С. 60-62.
3. Бех І. Д. Молодший школяр у виховному просторі міжособистісних взаємин. *Початкова школа.* 2000. № 5. С. 1-5.
4. Більдіна М. Педагогічні умови формування культури поведінки молодших школярів у позакласній діяльності. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи.* Випуск 48. 2014. С. 182-186
5. Бондаревська Є. В. Сенс і стратегія особистісно-орієнтованого виховання. *Педагогіка.* № 1. 2001. С. 17-24.

6. Головань Н. Особливості спілкування і відособлення у першокласників. *Психологія*. 2001. № 37. С. 61–68.
7. Гончаренко Л. А., Кузьменко В. В. Виховання толерантності запорука діалогу культур. *Педагогіка толерантності*. 2004. № 4. С. 11-14.
8. З педагогікою толерантності в третє тисячоліття. *Педагогіка толерантності*. 2009. № 3-4. С. 4-6.
9. Ильченко Л. Педагогика поликультурности и толерантности. *Дошкольное воспитание*. 2004. № 8. С. 24-26.
10. Кивлюк О. Аналіз наукових досліджень з проблематики пропедевтики інформатики в початковій школі. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2006. № 6. С. 69–72.
11. Копелюк С. Концептуальні засади формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання. *Педагогіка та психологія : зб. наук. праць*. Вип. 766. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 164–170.
12. Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2015. № 12–13. С. 163–165.

References

1. Antypova, E. (2014). Polikultura i tolerantnist u systemi osvity [Polyculture and tolerance in the education system]. *Psykholog, 18-19*, 2-4 (ukr).
2. Bader, V. (2009). Rozvytok zviaznoho movlennia shkoliariv [Development of coherent speech of schoolchildren]. *Ridna shkola, 11*, 60-62 (ukr).
3. Bekh, I. D. (2000). Molodshyi shkoliar u vykhovnomu prostori mizhosobystisnykh vzaemyn [Junior student in the educational space of interpersonal relationships]. *Pochatkova shkola, 5*, 1-5 (ukr).
4. Bildina, M. (2014). Pedahohichni umovy formuvannia kultury povedinky molodshykh shkoliariv u pozaklasnii diialnosti [Pedagogical conditions of formation of culture of behavior of junior schoolchildren in extracurricular activities]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly, 48*, 182-186 (ukr).
5. Bondarevska, Ye. V. (2001). Sens i stratehiia osobystisno-orientovanoho vykhovannia [The meaning and strategy of personality-oriented education]. *Pedahohika, 1*, 17–24 (ukr).
6. Holovan, N. (2001). Osoblyvosti spilkuvannia i vidosoblennia u pershoklasnykiv [Features of communication and isolation in first-graders]. *Psykhohiia, 37*, 61–68 (ukr).
7. Honcharenko, L. A., & Kuzmenko, V V. (2004). Vykhovannia tolerantnosti zaporuka dialohu kultur [Education of tolerance is the key to dialogue of cultures]. *Pedahohika tolerantnosti, 4*, 11-14 (ukr).
8. Z pedahohikoiu tolerantnosti v tretie tysiacholittia [With the pedagogy of tolerance in the third millennium. Pedagogy of tolerance] (2009). *Pedahohika tolerantnosti, 3-4*, 4-6 (ukr).
9. Ilchenko, L. (2004). Pedagogika polikul'turnosti i tolerantnosti [Pedagogy of multiculturalism and tolerance]. *Doshkolnoe vospitanie, 8*, 24-26 (rus).

10. Kyvliuk, O. (2006). Analiz naukovykh doslidzhen z problematyky propedeutyky informatyky v pochatkovii shkoli [Analysis of research on the problems of propaedeutics of computer science in primary school]. *Informatyka ta informatychni tekhnologii v navchalnykh zakladakh*. 6, 69–72 (ukr).
11. Kopeliuk, S. (2015). Kontseptualni zasady formuvannia movlennievoi kultury uchniv pochatkovoi shkoly v protsesi literaturnoho chytannia [conceptual principles of formation of speech culture of primary school students in the process of literary reading]. *Pedahohika ta psykholohiia*: zb. nauk. prats, 766, 164–170. Chernivtsi: Chernivetskyi National University (ukr).
12. Kopeliuk, S. (2015). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoi shkoli na urokakh literaturnoho chytannia [Formation of communicative competence of primary school students in reading lessons]. *Hirska shkola Ukrainykh Karpat, 12–13*, 163–165. Ivano-Frankivsk (ukr).

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

С. С. Рашидова, А. К. Раду

В статье представлены организационно-педагогические основы формирования культуры общения младших школьников. Выделены причины неразвитости навыков культуры общения у детей младших классов. Описаны педагогические методы развития культуры общения младших школьников (беседа, рассказ, ролевая и сюжетно-ролевая игра, упражнения с элементами игры, социальная терапия, поведенческий тренинг, работа со стимулирующим материалом, метод проектов). Подчеркнуто, что система работы также предусматривает использование дискуссий, драматизации, моделирования, проигрывания, анализа ситуации общения, коллективного создания сказок, рисование. Определены уровни сформированности культуры общения детей младшего школьного возраста.

Акцентируется, что будучи существенным элементом культуры народа – носителя национального языка и средством передачи ее другим, культура общения способствует формированию у школьников целостной картины мира. Сделаны выводы, что содержание обучения культуре общения в начальной школе отражает базовые ценности современного украинского общества и реализует поставленную в НУШ задачу – средствами своего предмета обеспечить духовно-нравственное развитие и воспитание учащихся.

Был проведен количественный и качественный анализ эффективности внедренных мероприятий и их влияния на уровень культуры общения у детей младшего школьного возраста. Анализ результатов показал, что количественный и качественный показатели культуры общения изменились в лучшую сторону по сравнению с начальным этапом, но общий уровень все же остается средним. Увеличился уровень коммуникативных склонностей детей экспериментальной

группы, их вежливости, увеличился процентный показатель в умении слушать, вступать в диалогическое взаимодействие.

Ключевые слова: младший школьник, младший школьный возраст, культура общения, культура речи, развитие речи, коммуникативные навыки младших школьников.

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL FUNDAMENTALS OF COMMUNICATION CULTURE FORMATION AMONG JUNIOR SCHOOLCHILDREN

S. S. Rashydova, A. K. Radu

In the article the organizational and pedagogical fundamentals of communication culture formation among of junior schoolchildren are characterized. The reasons for the underdevelopment of communication skills in junior school children are highlighted. Pedagogical methods of development of communication culture of junior schoolchildren are described (conversation, story, role and plot-role game, exercises with game elements, social therapy, behavioral training, work with stimulus material, project method). It is highlighted that the system of work also involves the use of role-playing games, discussions, dramatizations, modeling, playing, analysis of the situation of communication, collective works of fairy tales, drawing. In conclusion, we emphasize once again that being an essential element of the culture of the people - the bearer of this language and a means of transmitting it to others, the culture of communication contributes to the formation of a holistic picture of the world. Special exercises and techniques that help in self-regulation of mood, emotions, and behavior of junior schoolchildren, which directly affect the process of communication culture formation among junior schoolchildren, are outlined. The level of of communication culture formation among junior school age is determined. Outlined, that being an essential element of the culture of the people - the bearer of this language and a means of transmitting it to others, the culture of communication contributes to the formation of students' holistic picture of the world. It is concluded that the content of teaching the culture of communication in primary school reflects the basic values of modern Ukrainian society and implements the task set in NUS - the means of its subject to ensure the spiritual and moral development and education of students. A quantitative and qualitative analysis of the effectiveness of the implemented measures and their impact on the level of communication culture in primary school children was conducted. The analysis of the results showed that the level of communicative tendencies of children in this group increased significantly. Children are less prone to a number of shortcomings in the ability to listen. They were less critical of the interlocutor's statements, and they still lacked some signs of a good listener: to avoid hasty conclusions, not to pay attention to the manner of speaking. The analysis of the data obtained in the course of this study allows us to conclude that modern children of primary school age have an average level of communication culture.

Key words: Junior schoolchild, junior school age, communication culture, speech culture, speech development, communication skills of junior schoolchildren.

Рашидова Світлана Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: svetlana101068@gmail.com

Рашидова Светлана Станиславовна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогики Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: svetlana101068@gmail.com

Rashydova Svitlana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D. in Education), Associate Professor at the Pedagogy Department of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: svetlana101068@gmail.com

Раду Аліна Костянтинівна – магістрантка 1 курсу педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна). E-mail: radu.alya@gmail.com

Раду Алина Константиновна – магістрантка 1 курса педагогического факультета Измаильского государственного гуманитарного университета (г. Измаил, Украина). E-mail: radu.alya@gmail.com

Radu Alina Kostiantynivna – 1st year master's student at the Faculty of Pedagogy of Izmil State University for the Humanities (Izmail, Ukraine). E-mail: radu.alya@gmail.com